

Ate joka

Jakin-eko arduradunen eskaerari esker, edo haien erruz, ate joka natorkizue urtearen lehen ale honetan, eta bi hilero etortzeko promesa dakart, denboraldi batez gutxienez.

Enkargua argia da: gaurkotasunari loturik, euskal kulturaren eremuan eta, batez ere, literaturgintzan jazo denaren inguruan iritzia ematea. Eta halaxe egiten ahaleginduko naiz, nahiz eta badakidan (eta azken urteetan bertan idatzi ditudan urteko balantzeak irakurri dituenak ere badaki) jakin ere, gaurkotasunetik abstraktura ihes egiteko joera handia izaten dudala. Beste arlo askotan gertatzen den bezalaxe, kulturgintzan ere ezin baitira gertakizun solteak bere horretan ulertu, ingurune eta prozesu batean kokatzen ez badira.

Nork berea garatzeko garaia

Aurreko guztia aitzakia edo justifikatzaile izan dadila orain esateko zein izan zen azkeneko Durangoko Liburu eta Disko Azokak utzi zidan sentrazioa: aspaldian abiatutako prozesua garatzen ari dela alegia, eta inpresio hori ezin da azaldu urte bakar bateko azoka ikusita.

Durangoko Azokaz asko esan da aurten, aurreko urteetan baino gehiago itxura denez. Komunikabideek espazio handiagoa eskaini diote (bai eta euskal gaiez noizbehinka edo zeharka baino aritzen ez diren komunikabide horiek), eta uste zabalduena izan da liburuaren industria indartsu dagoela, baina ahulezia estrukturalak dituela bere barnean, hala nola, tirada gero eta murriztagoak, liburuaren bizialdi laburra, irakurzaileen kopuru eskasa eta kopuru hori handitzeko beharrezana.

Hori guztia egia izanik ere (ez beti sinistarazi nahi izan zaigun tamainan), beste faktore bat ikusi da aurten-

go Azokan eta zera da, idazleak, azkenik, nork bere ibilbidea garatzeko denbora nahikoa izaten ari direla eta, lehenengoz, idazle baten eboluzioaz mintza daitekeela. Eboluzioa zentzu zabalean, gainera. Eusebio Osa zenak zioen bezala, «premiak irakasle eta testugile egin gintuen, hala-beharrez, eta orain, pixka-pixkanaka, nork bere arlorantz jotzeko aukera izaten ari da; hura nobelagile, beste hau itzultzaile, hango hura bertsolari, beste hori musikagile».

Diogunaren adibide argiena Andu Lertxundi adibidea dugu. Ikastolen mugimenduan murgildu zen lehenik, bai irakasle baita haurrentzako liburuak idazten ere, hura zelako artean egin beharrekoa. Geroago ikastola horietarako maisu-maistrak hezi behar zirela eta, Magisteritza Eskolan jardun zuen zortzi urtez. Urte beretsuetan aitzindaria izan genuen (Koldo Izagirre eta beste bakarren bat ahaztu gabe) euskal zinemagintzan, zuzendari *bezala* (sic) arituz. Garai berriak telebista ekarri, eta Lertxundi bertan ere ikusi genuen, gidoigile.

Lertxundik liburu handiak eman dizkigu, eta horietarik azkena abenduan eman du argitara, Durangoko Azokan. *Mentura dugun artean* hausnarketa liburu da, literaturaren inguruan, alboan, gainean, azpian Andu egiten duen hausnarketa. Ez da zaila ikustea eboluzioa. Liburu honek, gainera, urte askoren esperientzia eta metaketa du, orain hogeitau, hogeita bost urte egin ezin izango zuena.

Gauza askoren 25. urteurrena

Andu adibide harturik azaldu nahi izan dugun ideia argia da: nahiz eta oraindik premiei erantzun behar izaten diegun, gero eta jende gehiago ari da euskal kulturagintzan, eta ez da beharrezkoa norberak hutsune guztiak betetzea. Zaltetan edo ahalmen araberako aukeraketa egin daiteke dagoeneko: irakasle, idazle, politikari, kazetari edo normalkuntzarako teknikaria izan. Kulturagintza eta kulturagileak gizartearen egituretan hedatu eta finkatu egin dira, sare bat osatuz. Garai bateko militantismoa ogibide bihurtu ahal izan dute askok eta askok. Hala ere,

bestelako kasuak ere ikusten dira, ikusi. Askotxok ogibidea baino ez dute ikusten oraindik ere militantismo dosi handia eskatzen den lanbideetan.

Militantzia ez da amaitu beraz. Euskararekin zuzenean loturik dagoen kultur adierazpen oro oraindik dago militantismoz kutsatuta, kulturgileak kontziente baitira bere eremu naturala, bere merkatua, zabaldu beharra dagoela, ahul-ahula delako komunitate txikian bizi eta elikatzen den kulturgintzaren industria.

Edonola ere, denbora aurrera doa, eta esan bezala, denbora nahikoa izaten ari gara orduan ereindako hazia nola garatu den ikusteko. Elkarlanean eta Erein-ek beren 25 urteurrenak ospatu dituzte joan 2001eko amaieran eta, egiatan, harritzekoa da ikustea nolako datuak zera-biltzaten orain 25 urte, eta zenbatekoak diren oraingoak.

Baina bi argiteletxe hauek ez dira bakarrak. UEUK (Udako Euskal Unibertsitatea) ere 25 urte ospatu du joandako urtean, Uztaritzetik etorri eta Iruñean kokatu zela, 1976 urtean. Iaz 25 urte bete ziren Gasteizko Jazzaldiaren sorreraz. 2001 urtean ere 25 urte bete du ikastolaren aldeko *Kilometroak* jaialdiak, eta hasierako hura bezala, azkenengo hau ere Beasainen burutu da. *Egin* eta *Deia* egunkarien sorreraz ere 25 urte bete ziren orain gutxi, eta aurreko urtean 25 urte bete ziren Gabriel Aresti hil zenetik, gure poesia eta literatura hiritarraren erreferente ezinbestekoa. Aurten, ordea, 25 urte bete ditu UNEDek Bergaran, eta egunotan ari dira ospatzen.

Hogeita bost urte ez dira urte asko eta, hala ere, kolorerik ez dago orduko eta oraingo egoerak konparatuz gero, kulturgintzaren presentziari eta kalitateari dagokiela.

Etapak erre, tradizioa eraiki

Urteen kontaketaekin segituz, orain ia hogeitaz Txuma Lasagabasterrek zioen ez zegoela esaterik zein zen jorra literario nagusia euskal letretan. Garai berean, eta kanpoko literatura irakurtzearen eraginez, narrazio kostunbrista, estilo existentzialista, inpresionista, esperimenta-

lismo *ouliipo*-zalea, *dirty realism* dei litekeena, eta errealis-
mo magiko hegoamerikarra irakur zitezkeen euskaraz, ba-
tera, eboluzio kronologiko eta estilistikorik izan gabe. Es-
tilo aldaketa ez zetorren barne garapen natural batetik,
baizik eta norberak egiten zituen irakurketa ordenatu edo
kaotikoetatik eta, honela, idazle bakoitzak bere *tradizio*
propioa osatzen zuen.

Eta, orain? Etenik gabeko denboraldi honetan (ez
dugu etentzat joko uholdeek egindako sarraskia edo zen-
bait *garzonkeria*), kulturgileek —kolektiboek eta norbaka-
nakoek— gauzatu ahal izan dute bai garapen naturala bai
eta besteekiko transmisioa ere. Transmisioa esperientzia
editorialean esaterako, eta transmisioa egileen esperient-
zietan dagokiela.

Anekdotak bat baino ez da, baina ez da hutsala. Joan
Mari Irigoienek *Lur bat haratago* nobela aurkeztu zuenean,
25 urte lehenago bururatutako ideia zela esan zuen, Axu-
larren *Gero* liburuaren irakurketaldi batean bururatua.
Denbora izan du, beraz, orduko ideia hura geroago garat-
zeko, mamitzeko, aberasteko eta, batez ere, tartean egin-
dako lan guztien esperientzia metatuak barnean sartu
ahal izateko.

Garapen pertsonala, beraz, eta transmisioa. Mujika
Iraolak nekez idatziko zituen bere ipuinak aurretik Atxa-
gak idatzi izan ez balitu bereak. Kirmen Uriberen poesia ez
zen sortuko Sarrionaindiaren poesia existitu izan ez balitz.
Ixiar Rozasek ezin izango zuen horrelako libururik egin
Arantza Urretabizkaiak bidea zabaldu izan ez balu. Gauza
batzuk idatzi behar ziren aurretik, oinarritzko gaiak, esteti-
kak, ardurak, bestelako gauzak egin ahal izateko geroago.
Azken mende hauetan gaztelaniaz idatzi den guztia idatzi
ahal izateko, norbaitek idatzi behar zuen *El Quijote* lehe-
nik, eta idazle bati, Cervantesi, egokitu zitzaion lan hura.

Aitoritu behar dugu orain 25 urte (eta lehenago ere
bai) argitaratzen hasi ziren idazle haiek ezer gutxi aurkitu
zutela idatzirik euskaraz. Ondorengo gazteek askoz ere
gauza gehiago aurkitu dute. Honezkero ez dute hori guz-
tia egin behar, eginda baitago. Norbaitek garbitu ditu sas-
trakak bidean, eta orain hortik aurrera abiatzea dute.

Hizkuntzaren inguruan izan diren eztabaida antzu ugari gairatzen daude. Ez dute arduratu behar eskomulgaturik ote dauden *h* hizkia erabiltzeagatik. Hamazortzi urte arteko irakaskuntza osoa euskaraz jaso dute, eta pribilegiatuenean, hortik aurreragokoa ere bai. Testuliburuak euskaraz jaso, eta derrigorrezko irakurketak zein bestelakoak ere euskaraz egin dituzte, eta naturala iruditzen zaie, jakin gabe batera naturala izan ez den prozesu baten emaitza dela, oztopoz betea eta korapilatsua.

Denontzako eta denetarako lekua

Prozesu honetan pozgarriena, behingoz, partaide guztientzako lekua dagoela ikustea da. Gazteek dakarten freskotasuna eskertzekoa da, baina hori bezain eskergarria da aurretik ibilitakoek jubilatzekeo asmorik ez dutela ikustea, zeren, beren ibilbide propioa aberasten duten heinean, ibilbide kolektiboa ere gorpuztuz baitoaz, eta literatura osoa elikatzen da beraien lanaz.

Aurtengo Azokan, esaterako, Uribe, Osoro eta Serranorekin batera, Lertxundi eta Sarrionaindiak argitaratu dute. Poesia eta narratibaz gain, saiakera, artikulu bilduma, umeentzako egutegi literarioak, eta sailkatzekeo zailak diren liburu generoanizdunak plazaratu dira. Poesia, beste behin, musikagintzan barneratu da, eta diskogintzak bere baliabideak utzi dizkio narratiba laburrari, liburu formatuan egin ordez, zenbait testu argitaratu baitira CDaren teknikari esker (ikus Putz eta Ostielaren saioak). Internet erabiliz, liburu konbentzionalak (sarearen bidez erosteko) eta testu originalak eskaintzen dizkigute argitaletxeek (Susaren «amukoak» atalekoak esaterako), debalde eskaini gainera.

Imajinario kolektiboa mamituz doa, gorpuztuz, sendotuz, eta lan horretan inor ez dago soberan, adin eta estilo guztietakoen ekarpenak baliagarriak baitira.¶